

forrásai között folyamatosan számolni kell valóságfilozófiai problémákkal is az irodalmi diskurzus mellett. Úgyanitt árnyalt képet kapunk az ún. fragmentum-vita teológiai összetevőiről. Völlhardt részletesen kimutatja *Az emberi nem nevelése* című történetfilozófiai traktátus gondolati eredetiségét a kortárs elképzelésekhez viszonyítva, s meggyőzően érvel amellett, hogy Lessing itt kifejtett elmélete a három világkorszakról – Domenico Maria Manninak a *Decamerone* történetét feldolgozó, 1742-ben megjelent munkájával együtt – beletartozik a *Bölcs Náthán* gyűrűpéldázatának értelmezési tartományába. Völlhardt már a könyv bevezetőjében finoman, de határozottan tiltakozik a gyűrűpéldázat lapos politikai aktualizálásai ellen, így nem meglepő, hogy a darab elemzésének középpontjába a példázat értelmezését és a vallási tolerancia kérdését állítja.

Lessing fő művét Völlhardt az *Ernst és Falk* című, szabadkőműveseknek szánt dialógussorozat és a Lessing által ebben az időszakban folytatott különféle teológiai viták kontextusában helyezi el. Felfogása szerint a dialógusok üzenete messze túlmutat a szabadkőművességen, s csak a kor történetfilozófiai, politikai teológiai és erkölcsstani diskurzusainak, köztük például Moses Mendelssohn *Jeruzsálem* című politikaelméleti írásának együttes figyelembevételével értelmezhető. Felhívja a figyelmet arra, hogy az illuminátusok vezéralakjának számító Adam Weishaupt-hoz hasonlóan Lessing is az állam megszüntetése mellett érvel a dialógusokban, de történetfilozófiai szempontból kevésbé naiv módon, s összefüggést feltételez az egyén erkölcsi magatartásának önszabályozása és az állam kényszerítő hatalmának korlátozása között. Falk az irdalmas szamaritánus jézusi példázatára utaló, kiterjedt értelmezési hagyományt indukáló *opus supererogatum* kifejezéssel jelzi az önként vállalt egyéni áldozat magasabbrendűségét az állami szabályozással és a polgári törvénnyel szemben. Völlhardt végkövetkeztetése szerint a *Bölcs Náthán* is az ilyen típusú cselekvés jelentőségét emeli ki az emberek közti válaszfalak lebontásában.

A kötet egyik tanulsága, hogy az irodalmi megformálás és a filozófiai, esztétikai reflexió különleges egymásba játszása, a hagyományos formai megoldások és gondolkodási minták összekapcsolása új koncepciókkal és az aktuális teológiai, filozófiai vitákkal teszi kiemelkedően igé-

nyessé Lessing életművét. A vizsgálat fontos eredménye, hogy az életmű érzékelteti a folyamatot, melynek során a korai felvilágosodás és a heterodoxia közti átmenet körvonalai a 18. század közepén veszítenek élességükből, s új konfliktusok jönnek létre. Hamburgból való távozásakor Lessing a korábitól eltérő álláspontot kezdett kialakítani a felvilágosult racionalizmussal szemben, s kritikusan viszonyult a felvilágosodásnak ahhoz a változatához, amely miközben támadhatatlannak vélte önmagát, elmulasztott reflektálni saját álláspontjának ideiglenességére. Lessing nem feleltethető meg a „felvilágosítók” francia mintára megrajzolt ideális képének, s Völlhardt amellett érvel, hogy a német felvilágosodásnak nincs ilyen típusú „kollektív azonosság”. A lessingi életmű fő sajátosságai a monográfia tükrében a többdimenziós jelleg, a folyamatos kísérletezés a formák és műfajok sokféleségével, a meg nem valósított tervek és töredékben maradt munkák nagy száma. Ehhez járul a történeti-kritikai alapállás és érvelés, a következetes igazságkeresés, az áthagyományozott pragmatikus értékek megőrzésének és védelmének összekapcsolása a konstruktív kritikával és a szkeptikus nézőponttal. A kötet nemcsak a Lessing-kutatás, hanem a 18. századi kutatások egészének nagy nyeresége.

TÜSKÉS GÁBOR

Sara LODGE. *Inventing Edward Lear.* Cambridge: London, Harvard University Press, 2018. 448.

Edward Lear (1812–1888), az angol nonszensz atyja elsősorban költészetéről (balladaszerű dalairól és limerick verseiről) ismert, e mellett azonban kiváló zoológiai litográfus és természetbúvár (papagájt is neveztek el róla), utazó tájképfestő (Viktória királynőt is tanította festeni), illusztrátor (szinte valamennyi írását illusztrálta), előadó és zeneszerző (több hangszeren játszott, hosszabb verseit és Tennyson több versét is megzenésítette). Írt még nonszensz prózát és útikönyveket is, levelezése és ifjúkorától haláláig naponta vezetett naplója pedig a viktoriánus kor fontos dokumentumai.

Az elmúlt évtizedben valóságos Lear reneszánsz alakult ki, például egy 2014-ben tartott szavazás szerint Lear *A bagoly és a cicamica* című verse minden idők legkedveltebb gyermekverse Angliában. A polihisztor Lear megújult népszerűségében nagy szerepet játszhattak a születésének 200. és a halálának 130. évfordulójához kapcsolódó események. (Bár – akárcsak a kor másik nagy nonszensz szerzője, Lewis Carroll esetében – belejátszhattak Lear szexuális életével kapcsolatos találgatások is, egy gyerekkori trauma folytán ugyanis bi- és/vagy aszexuális volt.) Az utóbbi években számtalan publikáció jelent meg róla, munkáiból több koncertet és kiállítást rendeztek. Csupán az elmúlt három év során öt Learnek szentelt könyv született angol nyelven: egy a költészetéről (James Williams, 2018) egy a természet-tudományi munkásságáról (Robert McCracken Peck, 2016), egy esszékötet (szerk. J. Williams és M. Bevis, 2016), egy életrajz (Jenny Uglow, 2017) és legutóbb Sara Lodge könyve.

A Learról írt könyvek közül alighanem Sara Lodge munkája a leginvenciózusabb – egyszerűsége és legvitathatóbb is. A szerző maga is tudományos vitairatnak szánta. A könyv rendkívül részletgazdag, igen sok eddig nem publikált információval. A szerző Lear számos alkotásának hátterére derít fényt (a nonszensz szavak keletkezésére vonatkozó információk a fordításokat is megkönnyítetik), bizonyára lesznek azonban olyanok is, akik Lodge némely – helyenként freudi ihletésű – következtetését nem fogadják el.

A könyvben öt esszé található 1. *Visszatérés Learhez: Zene és emlékezet* 2. *A nonkonformitás nonszensz* 3. *Furcsa állatok* 4. *Álomunka: Lear vizuális nyelve* 5. *Edward Lear invenciója*.

Az első esszé Lear zenei világáról szól. Lodge egyebek között megvizsgálja, milyen szerepet játszott a zene Lear költészetében (nemcsak dalmokról van szó, a költő több zenéből átvett formát is felhasznál verseiben). Az esszét internetes zenei illusztrációk egészítik ki. A <http://edwardlearsmusic.com/audiotrail/> website-on több olyan zenemű hallgatható meg (térítésmentesen), amelyet Lear szerzett, felhasznált, előadott vagy kedvelt. A saját verseihez szerzett dallamok közül sajnos csak kettő maradt fenn.

A második esszé az induktrinér Lear vallási nézeteivel és az autoritáshoz való viszonyával foglalkozik. A költő nonkonformista beállított-

sága – Lodge szerint – megmutatkozik a költő irodalmi munkáiban is. Versei e háttér tükrében nem pusztán gyerekversek, s nem sorolhatók a könnyű műfaj kategóriájába sem. (Ennek az esszének egyik változata az említett, tizenhét esszéből álló esszékötet legjobb írása.)

A harmadik esszé a Lear által költött és/vagy megrajzolt képzeletbeli „mutációk”-kal foglalkozik. Lodge szerint Darwin evolúciós elmélete sugallhatta őket (mely szerint egy faj idővel egy másik fajjává alakulhat át), de szerepet játszhattak a világ újonnan felfedezett területeiről hazavitt különös állatok is (pl. kacsacsőrű emlős). A szerző szerint ezek az irodalmi és rajzos keverék lények Lear szexuális életére is utalnak.

A negyedik esszében Lear képzőművészeti kompetenciájával foglalkozik a szerző. Szót ejt Lear tudományos és művészi munkája közti kapcsolatról, a preraphaelita mozgalommal való kapcsolatról és arról is, hogy Lear nonszensz látásmódja a tájképein is megfigyelhető. A fejezetet tizenhét színes melléklet egészíti ki, köztük Lear néhány tájképének fotói. Ezek – kivált a Beachy Head és a The Marble Rocks – arról tanúskodnak, hogy Lear a modern festészet egyik előfutára volt.

Az utolsó – a könyv címét is adó – esszében Lodge azt állítja, hogy Edward Lear legnagyobb alkotása nem valamelyik közkedvelt verse vagy festménye, hanem önnön maga. Lear önironikus autópórtréja a naplójából, a leveleiből és egy ön-életrajzi verséből állt össze. Lear ifjúkori traumái (apja tönkrement, anyja helyett egyik nővére nevelte) és betegségei (epilepszia, depresszió, asztma stb.) hozzájárulhattak tragikomikus látásmódjához, önképei és más nonszensz alkotásai azonban Lodge szerint sem magyarázhatók a mentális betegséggel.

Sara Lodge a 19. századi irodalomra és kultúrára specializálódott, de retorikával és öko-kritikával is foglalkozik. E témakörökben három könyvet és több mint harminc tanulmányt írt. A skóciai St Andrews Egyetem adjunktusa. Korábban az ENSZ íótitkárának beszédírója volt. Talán ennek is köszönhető, hogy könyve igen olvasmányos, mentes a tudományoskodó zsongtól.

KÉRÉSZ GYULA